

Insekter och naturvård i Sverige. Vad kan de entomologiska föreningarna göra?

CARL-CEDRIC COULIANOS

Coulianos, C.-C.: Insects and nature conservation in Sweden. What can the local entomological societies do?
Ent. Meddr 55: 141-145. Copenhagen, Denmark, 1987. ISSN 0013-8851.

Although the first insect species was protected in Sweden already in 1918, the interest for insects in regional and local nature surveys has since then been rather low from the part of Nature Conservancy authorities. The reason for this lies mainly in the diversity and species richness of most insect faunas, which make them difficult and costly to sample, identify and evaluate. However, in the last few years there has been a better awareness of the importance of taking insects and other invertebrates into consideration in protection and conservation matters. The local entomological societies in Sweden with several hundreds of members - mostly amateurs - represent a great resource in terms of taxonomic and local knowledge, interest and time. This resource should be put to a better use in nature conservation work. Examples of important tasks for the local societies are given, e.g.: Point out that entomology means more than mere collecting, which should be a means for the understanding of insect biology, ecology, faunal changes, etc. Approve a Code for insect collecting with consideration to nature conservation. Collect information of local surveys, collections and collectors. Make local surveys. List and publish areas and localities with valuable insect faunas. Submit information, opinions and demands to local and regional authorities of entomological aspects of conservation matters.

C.-C. Coulianos, Kummelnäsvägen 90, S-132 00 Saltsjö-Boo, Sweden.

Intresset för värn av insekter kan sägas ha gamla anor i Sverige. Redan 1918 fridlystes där den första insektsarten. Det var den stora ekbocken, *Cerambyx cerdo* L., som då erhöll denna status på Öland, och den har följts av ytterligare 15 fridlysta insektsarter i landet.

Detta var på den tid, då man arbetade med naturskydd *sensu strictu* - fredade områden, växt- och djurarter skulle skyddas mot alla mänskliga ingrepp. Denna rigida syn visade sig dock kunna leda till problem och motverkade ofta syftet med fredningen. Detta gäller i hög grad de arter, som lever i miljöer i ett äldre kulturlandskap, hävdade genom särskilda brukningsformer. Lämnad åt sig själv och den ekologiska successionen kan en sådan naturtyp mer eller mindre snabbt förändras till det sämre för de arter, man vill skydda.

Den nyss nämnda *Cerambyx cerdo* i Halltorps hage på Öland är ett bra exempel på detta. Minskad betesgång och upphörd röjning kring de fredade jätteekarna - skalbaggens yngelträd - ledde till ökad igenväxning och beskuggning, vilket missgynnade såväl ekarna som ekbockens utveckling. Arten gick starkt tillbaka och sågs alltmer sällan. Vid mitten av 1960-talet fredades ett 4,5 ha stort område kring ekarna och man utförde röjningar i syfte att gynna både ekbockens utveckling och höja ekarnas livskraft. Numera är ekbocken en vanlig syn igen - för hur länge är dock ovisst.

Insikten att bevarandet av miljöer och arter kan kräva skötselåtgärder har lett till, att begreppet naturskydd numera ersatts av begreppet naturvård. Den svenska - och väl i stort den nordiska - naturvårdssynen präglas av tre riktlinjer.

1. Den *kulturhistoriska* som syftar till ett musealt bevarande av olika typer av kulturlandskap.
2. Den *sociala* som syftar till att göra naturområden tillgängliga för turism och rekreation, s.k. rörligt friluftsliv.
3. Den *naturvetenskapliga* (biologiska) som syftar till att reservera naturområden för forskning, artbevarande etc.

Dessa riktlinjer har olika målsättningar, och det praktiska naturvårdsarbetet leder ofta till konflikter mellan olika syften och önskemål. Halltorps hage på Öland upplevs ofta som skräpig och »fulk« natur av turister och lokala myndigheter på grund av upplagda röjningshögar och tramp av nötkreatur - trots att båda företeelserna gynnar den särpräglade insektsfaunan och företas just av den anledningen. Detta är dock mest en fråga om information. Att å andra sidan sociala naturvårdsåtgärder starkt menligt kan drabba en unik insektsfauna har skett på Kullaberg i Skåne (Andersson 1982).

Det är alltså viktigt, att man för ett fredat område bestämmer sig för, vad man vill eller bör bevara och vårda, och att tänkbara konflikter diskuteras i förväg. Dette kräver givetvis tillräcklig kunskap om områdets olika naturvärden och god information om detta till naturvårdande myndigheter.

Ahlén (1977) har framhållit, att »faunavårdens primära uppgift är att bevara faunans arter i livskraftiga populationer«. Det är självklart, att även insekter ingår i faunan, och att faunavården också skall gälla dem. Ändå har från naturvårdande myndigheters sida intresset för insekter och andra delar af den s.k. »lägre faunan« tidigare varit synnerligen svalt - trots det stolta flaggskeppet *Cerambyx* från 1918. Detta också trots insekternas stora ekologiska betydelse och informationsinnehåll i naturen och deras stora indikationsvärde, när det gäller miljöpåverkan av olika slag.

Orsakerna till detta svala intresse är flera. Artrikedomen, speciella insamlingsmetoder och tidpunkter, svårigheter med bestämning och inte minst en - ur naturvårdsmyndighetens synpunkt - meningsfull utvärdering av resultaten gör, att en användbar inventering av insekter sällan går att göra inom ramen för de knappa medel, som i regel tilldelas naturresursinventeringar. Jag har i annat sammanhang berört dessa problem, och hur man genom ett vettigt val av taxa skulle kunna komma tillrätta med dem (Coulianos 1979). Men även entomologerna själva har en viss skuld till myndigheternas tidigare inställning härvidlag, vilket framgår av det följande.

På de senaste åren har dock myndigheterna blivit mer medvetna om insekternas existens och intresse ur naturvårdssynpunkt. Detta har på det lokala planet lett till flera goda insektinventeringar på uppdrag av länsstyrelser och kommuner. I regi av Sveriges Lantbruksuniversitet bedrivs informationsverksamhet om den lägre faunan inom skogs- och jordbruk samt uppbyggande av en databank med information över i Sverige hotade insekter och andra evertebrater. En redovisning av de av det moderna skogsbruket hotade arterna har nyligen utgivits (Ehnström & Waldén 1986).

För en allsidig bedömning av ett områdes naturvärden krävs bl. a. kunskap om vilka växt- och djurarter, som lever där, deras biologi och status i området. Detta är som ovan nämnts resurskrävande ur flera synpunkter, och det är här som de entomologiska föreningarna kan bli viktiga.

I Sverige har vi för närvarande 9 lokala, entomologiska föreningar. Dessa är sammanhållna av Sveriges Entomologiska Förening (SEF), vars huvuduppgift varit att utge Entomologisk Tidskrift. Tillsammans har föreningarna flera hundra medlemmar, av vilka de allra flesta är amatörer. Dessa utgör

Fig. 1. Localities in Sweden where entomological surveys have been made. Only surveys after the year 1900, dealing with more than one insect order, and with published results, are shown. Black dot to the left of a number denotes a protected area. Black parts of the circles are proportional to the Swedish number of species of the insect orders surveyed.

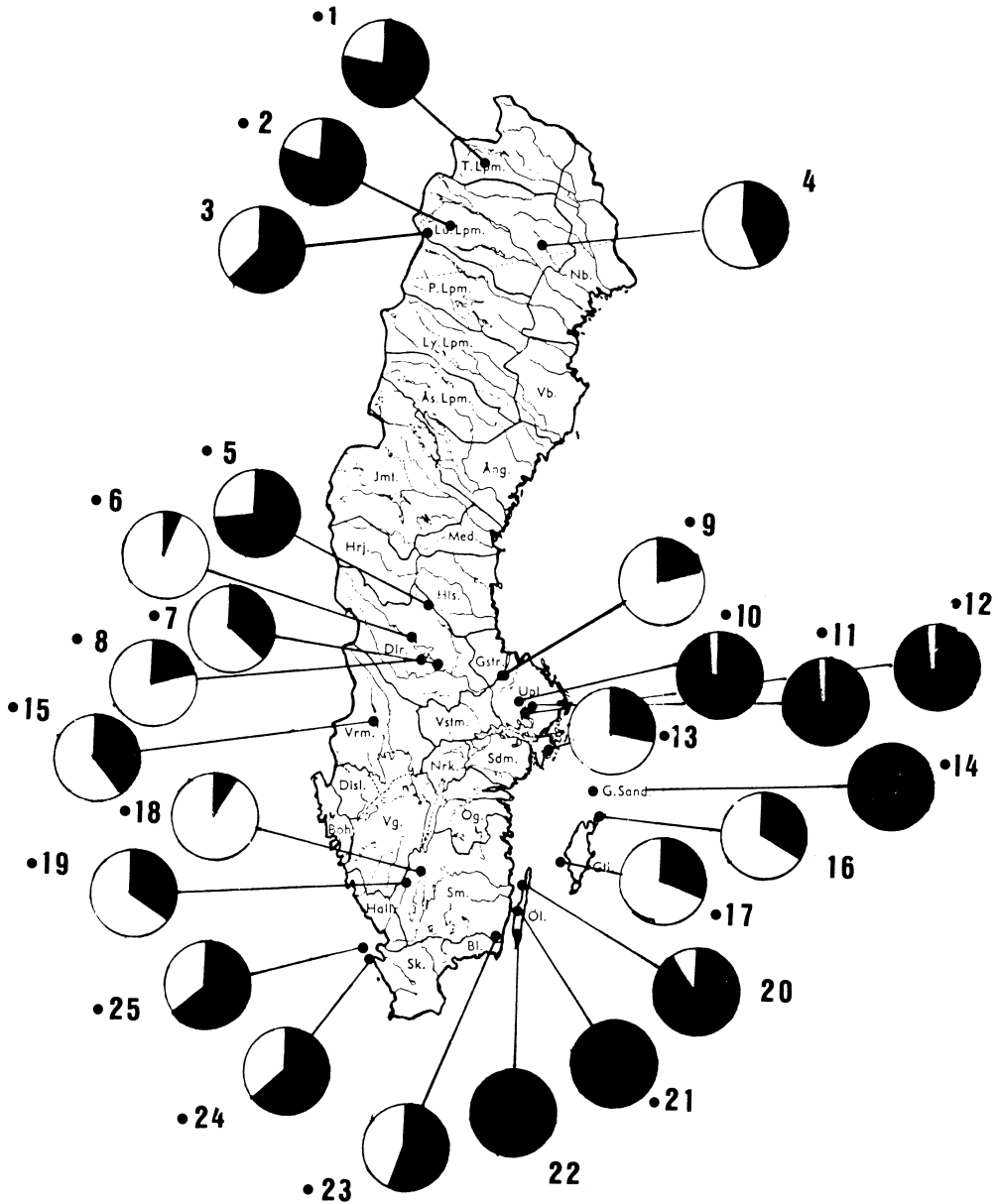

Fig. 1. Områden i Sverige inventerade med avseende på insektsfaunan. Upptagna är endast inventeringar gjorda under 1900-talet, omfattande mer än en insektsordning och med publicerade resultat. Svart prick framför ett nummer anger, att området är nationalpark eller naturreservat. Cirklernas svärtningsgrad proportionell mot det svenska artantalet av de insektsordningar, inventeringen omfattar. 1. Abisko; 2. Sarek; 3. Virihaure; 4. Messaure; 5. Hamra nat. park; 6. Bonäsältet; 7. Tvärstupet; 8. Birtjärnsberget; 9. Nedre Dalälven; 10. Fiby urskog; 11. Vårdsättra naturpark; 12. Harpabol lund; 13. Björnö-halvön; 14. Gotska Sandön; 15. Honkamakshöjden-Läkmyrarna; 16. Fårö; 17. Lilla Karlsö; 18. Moens urskog; 19. Slättö Sand; 20. Hornsjö-området; 21. Halltorps hage; 22. Ölands Stora Alvar; 23. Höga Sand; 24. Kullaberg; 25. Hallands Väderö.

en mycket stor resurs, vad gäller entomologisk kunskap, lokalkännedom, intresse och tid. Denna resurs har hittills i alltför ringa grad utnyttjats i naturvårdssammanhang.

Jag tror, att det är hög tid att ta vara på myndigheternas tämligen nya intresse för insekter och att använda föreningsresurserna för att väcka opinion, sprida kunskap och bidra med värdefull information. Detta kräver nog också, att man sprider naturvårdsmedvetande bland föreningarnas medlemmar.

Några förslag till praktiskt arbete inom föreningarna skulle då kunna vara följande.

1. Vidga entomologi-intresset. Entomologi innebär inte bara att samla insekter. Det finns så mycket mer att studera och upptäcka beträffande insekternas biologi, ekologi, faunaförändringar etc. Det är också ett faktum, att många yngre, potentiella entomologer i dag stöts bort av samlandet som självändamål. Det utrerade samlandet ligger också entomologin i fatet, när det gäller att få insekterna beaktade av naturvårdande myndigheter, för vilka entomologi oftast är lika med fjärilssamlande. Denna missuppfattning bör vi göra allt för att ändra på.

Samlandet är nödvändigt i många sammanhang, men det är viktigt att upplysa om, att det inte behöver vara ett självändamål utan hellre bör ses som ett medel till en ökad förståelse av insekterna som en del av den levande naturen. Fältbiologernas utgivande av böckerna »Knuffa för insekter« (Anonym 1985, 1986) är en lovvärd åtgärd för att vidga entomologi-intresset.

2. Öka naturvårdsintresset. En del samlare syndar mot de mest elementära naturvårdsregler. Spåren kan förskräcka! Främst gäller det förstörande av miljöer för insekter. Se t. ex. Baranowski (1977) om skadegörelse på urskogslika bestånd i Båtfors-området och Hellberg & Imby (1978) om fjärilsamlares skadegörelse på ekar. Ibland bryter man mot insamlingsförbud. Varje år kan man i naturreservatet Halltorps hage se insektsamlare i farten trots tydliga förbud mot insamling på anslagna skyltar. Även om det

säkert är ett ringa fåtal samlare, som betar sig på detta sätt, så leder det lätt till, att entomologer i allmänhet får dåligt rykte i allmänhetens och de naturvårdande myndigheternas ögon.

Vi bör i Sverige - som man gjort i t. ex. England och Danmark - utarbeta, publicera och sprida regler och rekommendationer för entomologernas uppträdande i fält och den naturvårdshänsyn, de bör iakta. Att utge en sådan »Codex entomologicus« är främst en sak för Sveriges Entomologiska Förening efter diskussion inom de lokala föreningarna.

3. Samla och förteckna information. Inom de lokala föreningarnas verksamhetsområden bör insamlas information om befintliga inventeringar, lokala samlingar och samlare. Det finns ofta lokalsamlingar, som kan innehålla mycket värdefull dokumentation om en del av ett områdes insektsfauna. Föreningarna har också personer med god lokalkännedom, ofta grundad på lång erfarenhet. Mera sällan finns sådan information publicerad och är alltså omöjlig eller svår att ta del av. Föreningarna kan se till, att denna lokala kunskap kan utnyttjas ur naturvårdssynpunkt.

4. Inventera. Föreningarna kan med fördel göra upprepade, förberedda exkursioner till intressanta områden, både sådana, som är hotade av olika anledningar, och sådana, som är - eller borde vara - aktuella för framtida fredning. Många naturreservat, naturvårdsområden och nationalparker bör också inventeras - efter vederbörligt tillstånd. Det är faktiskt färre områden, än man tror, som är någorlunda väl inventerade i Sverige (Fig. 1).

5. Förteckna entomologiskt värdefulla områden. Detta bör bli en följd av aktiviteter under punkt 3 och 4 ovan. Det är ur naturvårdssynpunkt viktigt, att man är tidigt ute och framhåller de entomologiska värdena. Information om dessa bör snarast gå till kommuner, länsstyrelse och skogsvårdsstyrelse. Sammanställningar av den typ, som gjorts beträffande en del norrlandslän (Pettersson 1985), är viktiga. Sådana översikter

framhåller också det stora behovet av inventeringar.

6. Bli remiss-instans. Föreningarna kan begära hos länsstyrelsernas naturvårdsenhet och kommunerna att få sig tillsänt och yttra sig över aktuella planer avseende olika typer av exploatering, bildande av naturreservat etc. Vid sådant arbete bör man också etablera kontakt med SNF-kretsar och andra naturskyddsföreningar inom området. De lokala myndigheternas inställning till denna typ av samarbete är mycket olika på olika platser, men även om vissa initialsvårigheter förekommer, bör föreningarna inte förtrötta utan verka för att de entomologiska synpunkterna får en chans att bli beaktade.

Om myndigheternas relativt nyvaknade intresse för insekter och naturvård inom rimlig tid skall kunna ge något resultat i naturen, tror jag det är viktigt, att de svenska entomologiska föreningarna snarast och på allvar börjar engagera sig i naturvårdsfrågor på sina orter. De skall använda och dela med sig av sin kunskap till myndigheterna, men också komma med väl underbyggda krav till gagn för insektsfaunan i vår natur.

Litteratur

- Ahlén, I., 1977: Faunavård. Om bevarandet av hotade djurarter i Sverige. - Skogshögskolan/-Naturvårdsverket. Stockholm.
- Andersson, H., 1982: Naturvården på Kullaberg påverkar den internationella forskningen. - Skånes Natur. Årsskrift 69: 99-110. Malmö.
- Anonym, 1985-1986: Knuffa för Insekter. Del I - Om insektsgrupperna och deras utseende; Del II - Om insekternas ekologi och evolution. - Fältbiologerna. Stockholm.
- Baranowski, R., 1977: En vädjan till skalbaggs-samlare! - Ent. Tidskr. 98: 44. Lund.
- Coulianos, C.-C., 1979: Är insekter intressanta vid naturresursinventeringar? - Ent. Tidskr. 100: 237-240. Lund.
- Ehnström, B. & Waldén, H.H., 1986: Faunavård i Skogsbruket. Del 2 - Den lägre faunan. - Skogsstyrelsen. Värnamo.
- Hellberg, H. & Imby, L., 1978: Vädjan till lepidopterologer. - Ent. Tidskr. 99: 52. Lund.
- Pettersson, R.B., 1985: Några skyddsvärda insekt-lokaler i Y, Z, AC och BD län. - Natur i Norr 4: 8-21. Umeå.